

**IQTIDORLI O'QUVCHILAR BILAN ISHLASHNING NAZARIY-
PEDAGOGIK ASOSLARI****Toshtemirova Dilnoza Abdug'ani qizi**

Annotatsiya: *Ushbu maqolada iqtidorli o'quvchilar bilan ishlashning nazariy-pedagogik asoslari tizimli tahlil qilingan. Tadqiqotda iqtidor tushunchasining mazmun-mohiyati, uni aniqlashning ilmiy metodlari va o'quvchilarning intellektual salohiyatini rivojlantirishga qaratilgan zamonaviy ta'lim strategiyalari yoritilgan. Shuningdek, iqtidorli bolalarning psixologik xususiyatlari va ularni ijtimoiy muhitga moslashtirishning pedagogik yechimlari tahlil etilgan.*

Аннотация: *В данной статье проводится системный анализ теоретико-педагогических основ работы с одаренными учащимися. В исследовании раскрываются сущность понятия одаренности, научные методы её выявления и современные образовательные стратегии, направленные на развитие интеллектуального потенциала учащихся. Также анализируются психологические особенности одаренных детей и педагогические решения их социальной адаптации.*

Anatation: *This article presents a systematic analysis of the theoretical and pedagogical foundations of working with gifted students. The research explores the essence of the concept of giftedness, scientific methods for its identification, and modern educational strategies aimed at developing students' intellectual potential. Furthermore, it analyzes the psychological characteristics of gifted children and pedagogical solutions for their social adaptation.*

Kalit so'zlar: *Iqtidor, kreativlik, individual ta'lim, tabaqalashtirilgan yondashuv, intellektual salohiyat, pedagogik texnologiya, psixologik adaptatsiya, ta'limni boyitish, kognitiv rivojlanish.*

Ключевые слова: *Одаренность, креативность, индивидуальное обучение, дифференцированный подход, интеллектуальный потенциал, педагогическая технология, психологическая адаптация, обогащение обучения, когнитивное развитие.*

Keywords: *Giftedness, creativity, individual education, differential approach, intellectual potential, pedagogical technology, psychological adaptation, enrichment of learning, cognitive development.*

Kirish

Insoniyat sivilizatsiyasi tarixida har qanday jamiyatning ma'naviy va moddiy taraqqiyoti uning intellektual elitasiga, ya'ni iqtidorli yoshlariga bog'liq bo'lib kelgan. Zamonaviy globallashtirish va texnologik inqilob sharoitida iqtidorli o'quvchilarni aniqlash hamda ularni tizimli ravishda tarbiyalash davlat ahamiyatiga molik strategik

vazifa hisoblanadi. O‘zbekiston Respublikasining ta’lim sohasidagi islohotlari doirasida har bir shaxsning o‘ziga xos qobiliyatini ro‘yobga chiqarish uchun zaruriy huquqiy va metodik baza yaratilmoqda. Biroq, iqtidorli o‘quvchilar bilan ishlash jarayoni an’anaviy pedagogik faoliyatdan tubdan farq qiladi. Bu jarayon chuqur nazariy bilim, maxsus metodologik tayyorgarlik va pedagogdan yuksak kreativlikni talab etadi. Maqolaning maqsadi iqtidor fenomenini pedagogik nuqtayi nazardan tahlil qilish va ushbu toifadagi o‘quvchilar bilan ishlashning eng samarali nazariy asoslarini asoslab berishdan iboratdir.

Asosiy qisim Iqtidorli o‘quvchilar bilan ishlashning nazariy asosi — bu avvalo iqtidor fenomenining tabiatini anglash bilan bog‘liqdir. Zamonaviy pedagogika va psixologiyada iqtidor faqatgina yuqori intellekt koeffitsiyenti (IQ) bilan o‘lchanmaydi. Bu hodisa kognitiv jarayonlar, yuqori darajadagi motivatsiya va nostandart ijodiy yondashuvning o‘zaro murakkab sintezidir. Masalan, Jozef Renzullining nazariyasiga ko‘ra, iqtidor — bu o‘rtachadan yuqori intellektual qobiliyatning vazifaga bo‘lgan kuchli sadoqat va kreativ fikrlash bilan birlashishi natijasidir. Agar ushbu komponentlarning birortasi yetarli darajada rivojlanmasa, o‘quvchining ichki imkoniyatlari to‘liq yuzaga chiqmasligi mumkin. Shu sababli, pedagogik jarayonda o‘quvchini nafaqat akademik bilimlar bilan qurollantirish, balki undagi irodaviy sifatlarni va mustaqil kashfiyotlar qilishga bo‘lgan intilishni ham tizimli ravishda rivojlantirish talab etiladi.

Iqtidorli o‘quvchini identifikatsiya qilish jarayoni ham uzoq muddatli va ko‘p qirrali ilmiy diagnostikani talab qiladi. Dastlabki bosqichda pedagoglar va ota-onalarning kuzatuvlari orqali bolaning qiziqishlari va uning murakkab muammolarga yondashuvi tahlil qilinishi lozim. Keyinchalik esa maxsus psixofiziologik testlar yordamida o‘quvchining mantiqiy tafakkuri, xotira hajmi va assotsiativ bog‘lanishlarni qurish tezligi aniqlanadi. Bu yerda faqatgina yopiq testlar bilan cheklanish pedagogik xatodir, chunki ko‘plab iqtidorli bolalar kutilmagan va nostandart javoblar berishga moyil bo‘ladilar. Shu sababli, faoliyat natijalari ekspertizasi, ya’ni bolaning yaratgan loyihalari, ilmiy izlanishlari va ijodiy namunalari mutaxassislar tomonidan baholanishi identifikatsiya jarayonining eng xolis qismi hisoblanadi. Ta’lim mazmunini boyitish masalasi iqtidorli o‘quvchilar pedagogikasining o‘zagini tashkil etadi. Bunday o‘quvchilar axborotni tengdoshlariga qaraganda bir necha barobar tezroq o‘zlashtirganliklari sababli, ular uchun standart darsliklar intellektual jihatdan qoniqarsiz bo‘lib qoladi. Nazariy jihatdan ushbu muammoni hal qilish uchun ta’limni tabaqalashtirishning gorizont va vertikal modellari tavsiya etiladi. Gorizont boyitishda o‘quvchi o‘rganilayotgan mavzuni fanlararo integratsiya orqali kengaytiradi, ya’ni bitta ilmiy tushunchaning turli sohalardagi ahamiyatini tadqiq qiladi. Vertikal boyitishda esa o‘quvchining yosh xususiyatlaridan o‘zib ketgan holda yuqori darajadagi akademik materiallar bilan ishlashi uchun sharoit yaratiladi. Bu esa o‘quvchida tadqiqotchilik ko‘nikmalarini va axborotni mustaqil tahlil qilish mahoratini

shakllantiradi. Iqtidorli bolalar bilan ishlashda ularning ijtimoiy-psixologik holatiga ham alohida e'tibor qaratish zarur. Ko'pincha iqtidorli bolalarda intellektual rivojlanish hissiy va ijtimoiy kamolotdan o'zib ketishi, ya'ni dissinxroniya hodisasi kuzatiladi. Ular akademik jihatdan yetuk bo'lsalar-da, muloqot jarayonida tengdoshlari bilan til topishishda qiyinchiliklarga duch kelishlari yoki o'zlariga nisbatan haddan tashqari yuqori talablar qo'yish (perfeksionizm) natijasida ruhiy tushkunlikka tushishlari mumkin. Pedagogning vazifasi nafaqat nazariy bilim berish, balki o'quvchining hissiy intellektini rivojlantirish va uning ijtimoiy muhitda o'z o'rnini topishiga ko'maklashuvchi tyutorlik funksiyasini bajarishdan iboratdir.

Xulosa: qilib aytganda, iqtidorli o'quvchilar bilan ishlashning nazariy-pedagogik asoslarini takomillashtirish jamiyatning intellektual salohiyatini oshirishning eng samarali yo'lidir. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, muvaffaqiyatli pedagogik model nafaqat o'quv dasturlarini murakkablashtirishni, balki har bir iqtidorli bola uchun individual rivojlanish trayektoriyasini yaratishni ham ta'minlashi lozim. Bu jarayonda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan, jumladan, loyihaviy ta'lim va ustoz-shogird tizimidan foydalanish kutilgan natijalarni beradi. Kelajakda ta'lim muassasalarida iqtidorli bolalar uchun maxsus resurs markazlarini shakllantirish va pedagoglarning ushbu yo'nalishdagi psixologik kompetensiyalarini muntazam oshirib borish mamlakatimiz ilmiy salohiyatining yanada yuksalishiga poydevor bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent: Adolat, 2020.
2. Renzulli J.S., Reis S.M. "The Schoolwide Enrichment Model". – Connecticut: Creative Learning Press, 1985.
3. Davletshin M.G. "Qobiliyat psixologiyasi". – Toshkent: Universitet, 2004.
4. Gardner H. "Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences". – New York: Basic Books, 2011.